

**NOAM
CHOMSKY**
KDO VLÁDNE
SVĚTU?

KAROLINUM

POLITEIA

Kdo vládne světu?

Noam Chomsky

Z anglického originálu Who Rules the World?,
vydaného nakladatelstvím Metropolitan Books,
Henry Holt and Company v roce 2016,
přeložili Čestmír Pelikán a Jaroslav Fiala

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Redakce Jana Jindrová
Grafická úprava Jan Šerých
Spolupráce na překladu (kap. 1-3, 8) Alžběta Franková
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První české vydání

© Univerzita Karlova, 2019
© L. Valéria Galvão-Wasserman-Chomsky, 2016
Translation © Čestmír Pelikán, Jaroslav Fiala
(kap. 1-3, 8), 2019

ISBN 978-80-246-3626-9
ISBN 978-80-246-4347-2 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

7	ÚVOD
12	KAPITOLA PRVNÍ Navrácená odpovědnost intelektuálů
30	KAPITOLA DRUHÁ Teroristé, po kterých pátrá celý svět
41	KAPITOLA TŘETÍ Záznamy o mučení a ztráta historické paměti
57	KAPITOLA ČTVRTÁ Neviditelná ruka moci
73	KAPITOLA PÁTÁ Americký úpadek: příčiny a následky
85	KAPITOLA ŠESTÁ Je Amerika minulostí?
104	KAPITOLA SEDMÁ Magna charta, její osud a náš osud
123	KAPITOLA OSMÁ Týden, kdy se zastavila Země
140	KAPITOLA DEVÁTÁ Dohody z Osla: jejich kontext a jejich následky

154	KAPITOLA DESÁTÁ Předvečer zničení
162	KAPITOLA JEDENÁCTÁ Izrael – Palestina: reálné možnosti
171	KAPITOLA DVANÁCTÁ „Nic pro jiné lidi“: třídní válka ve Spojených státech
178	KAPITOLA TŘINÁCTÁ Čí bezpečnost? Jak Washington chrání sebe a korporátní sektor
193	KAPITOLA ČTRNÁCTÁ Ukrutnost
213	KAPITOLA PATNÁCTÁ Kolik minut zbývá do půlnoci?
224	KAPITOLA ŠESTNÁCTÁ Zastavení palby, při němž se nikdy nezastaví násilnosti
234	KAPITOLA SEDMNÁCTÁ USA jsou přední teroristický stát
239	KAPITOLA OSMNÁCTÁ Obamův historický krok
246	KAPITOLA DEVATENÁCTÁ „Dva způsoby výkladu“
251	KAPITOLA DVACÁTÁ Jeden den v životě čtenáře <i>New York Times</i>
256	KAPITOLA DVACÁTÁ PRVNÍ „Íránská hrozba“: kdo je největším nebezpečím pro světový mír?
271	KAPITOLA DVACÁTÁ DRUHÁ Hodiny posledního soudu
283	KAPITOLA DVACÁTÁ TŘETÍ Pánové lidstva
306	DOSLOV KE DRUHÉMU ANGLICKÉMU VYDÁNÍ
316	REJSTŘÍK

ÚVOD

Na otázku, kterou klade titul této knihy, neexistuje jednoduchá a definitivní odpověď. Svět je příliš různorodý a komplexní, než aby to bylo možné. Není však těžké rozpoznat výrazné rozdíly ve schopnostech zasahovat do světových událostí a identifikovat význačné a vlivné aktéry.

Od konce druhé světové války měly USA mezi ostatními státy postavení prvního, jemuž není rovno, a je tomu tak i nadále. Do značné míry tak stále určují podmínky globálního diskurzu, jenž zahrnuje témata jako izraelsko-palestinský konflikt, Írán, Latinská Amerika, „válka proti terorismu“, mezinárodní ekonomická organizace, právo a spravedlnost a další podobné věci až po tu nejzazší otázku, již je problém přežití civilizace (jaderná válka a destrukce životního prostředí). Moc Spojených států však od chvíle, kdy dosáhla svého bezprecedentního vrcholu v roce 1945, slábne. A při tomto nevyhnutelném úpadku je Washington do jisté míry nucen v rámci „faktické světové nadvlády“ sdílet svou moc s ostatními „vládci univerza“ – abychom si vypůjčili termíny z ekonomického tisku, z jeho zpravodajství o vůdčích kapitalistických

mocnostech (státech G7) – spolu s institucemi, které v „nové imperiální době“ kontrolují, jako jsou Mezinárodní měnový fond a Světová obchodní organizace.¹

„Vládci univerza“ jsou pochopitelně velmi vzdáleni tomu, aby reprezentovali obyvatelstvo dominantních mocností. Dokonce i v těch nejdemokratičtějších státech má obyvatelstvo pouze omezený vliv na politická rozhodnutí. Prominentní výzkumy ve Spojených státech přinesly přesvědčivé důkazy o tom, že „ekonomické elity a organizované skupiny zastupující obchodní zájmy mají samy o sobě podstatný vliv na vládu USA, zatímco faktický vliv průměrných občanů a masových zájmových skupin je nepatrný, nebo vůbec žádný“. Autoři výzkumů dospěli k závěrům, že jejich studie „poskytují dostatečnou oporu teoriím o nadvládě ekonomických elit a teoriím o předpojaté pluralitě, ale nikoli teoriím o většinové volební demokracii nebo většinové pluralitě“. Jiné studie prokázaly, že naprostá většina populace na nejnižších příčkách žebříčků příjmů a bohatství je ve skutečnosti z politického systému vyloučena, jejich názory a postoje jsou volenými zastupiteli ignorovány, zatímco úzká vrstva na vrcholu žebříčku má ohromný vliv; a že financování volebních kampaní již dlouho představuje pozoruhodně přesnou předpověď budoucích politických rozhodnutí.²

Jedním z důsledků je takzvaná volební apatie: vůbec se neobtěžovat jít volit. Tento postoj má významnou třídní korelaci. Pravděpodobné důvody byly diskutovány již před třiceti pěti lety jedním z předních odborníků na volební politiku, Walterem Deanem Burnhamem. Ten viděl souvislost mezi neúčastí na volbách a „zásadní komparativní zvláštností amerického politického systému: totální absencí masové so-

1 James Morgan, ekonomický korespondent BBC, *Financial Times*, 25.–26. dubna 1992.

2 Martin Gilens – Benjamin Page: *Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups and Average Citizens*, *Perspectives on Politics* 12, č. 3 (2014); Martin Gilens: *Affluence and Influence: Economic Inequality and Political Power in America*, Princeton University Press 2010; Larry Bartels: *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*, Princeton University Press 2008; Thomas Ferguson: *Golden Rule: The Investment Theory of Party Competition and the Logic of Money-Driven Political Systems*, University of Chicago Press 1995.

cialistické či dělnické strany jako organizovaného účastníka soutěže na volebním trhu“, což, jak tvrdil, odpovídá za většinu „třídně ovlivněné neúčasti na volbách“, stejně jako za bagatelizaci politických možností, jež by mohly být podporovány většinovou populací, ale odporují zájmům elity. Výzkumy sahají až do současnosti. V detailní analýze voleb z roku 2014 Walter Burnham a Thomas Ferguson ukazují, že počty voličů „připomínají počátky 19. století“, kdy bylo volební právo prakticky omezeno na svobodné a majetné muže. Dospívají k závěru, že „jak přímé volební průzkumy, tak zdravý rozum potvrzují, že obrovské množství Američanů nyní nedůvěřuje ani jedné z obou hlavních politických stran a jejich dlouhodobé vyhlídky jsou v čím dál větší míře znepokojivé. Mnozí jsou přesvědčeni, že politiku kontrolují zájmy hrstky mocných. Žádají účinná opatření, která by zvrátila dlouhodobý ekonomický úpadek a odstranila ekonomickou nerovnost, ale nic z toho jim v požadované míře nenabídne ani jedna ze dvou hlavních amerických, penězi poháněných politických stran. Pravděpodobně to pouze urychlí rozpad politického systému, který byl zřetelný již při kongresových volbách v roce 2014.“³

V Evropě není úpadek demokracie o nic méně nápadný, neboť rozhodování o zásadních otázkách se přesouvá do rukou bruselské byrokracie a finančních mocností, které do značné míry reprezentuje. Jejich opovržení demokracií se plně projevilo v červnu 2015 v jejich zběsilé reakci na samu myšlenku, že by řecký lid mohl mít hlas při určování osudu tamější společnosti, otrěsené brutální politikou úsporných opatření trojky – Evropské komise, Evropské centrální banky a Mezinárodního měnového fondu (zvláště politických představitelů MMF, nikoli jeho ekonomů, kteří byli kritičtí k takové destruktivní politice). Tato úsporná politika byla Řecku vnucena údajně za účelem snížení státního dluhu. Ve skutečnosti ale vedla ve srovnání s tvorbou HDP ke zvýšení dluhu, zatímco řecká sociální struktura byla rozcupována na kousky a Řecko slouži-

3 W. Burnham in Thomas Ferguson – Joel Rogers (ed.): *Hidden Election*, New York: Random House 1981. W. B. Burnham – T. Ferguson: *Americans Are Sick to Death of Both Parties: Why Our Politics Is in Worse Shape Than We Thought*, *AlterNet* 17. prosince 2014 (online), www.alternet.org.

lo jako trychtýř pro přelévání peněz na záchranu do francouzských a německých bank, které poskytly riskantní půjčky.

Je tu několik překvapení. Třídní válka, typicky jednostranná, má dlouhou a hořkou historii. Na úsvitu moderní éry kapitalistických států odsoudil Adam Smith „pány lidstva“ své doby, „obchodníky a majitele manufaktur“ v Anglii, kteří byli „zdaleka nejvýznamnějšími architekty“ politiky a kteří ujišťovali, že jejich vlastní zájmy se „mimořádně podílejí“ na jakkoli „závažných“ účincích na ostatní (oběti jejich „kruté nespravedlnosti“ se nacházely především v cizině, ale patřilo mezi ně také velké množství anglické populace). Neoliberální éra poslední generace k tomuto klasickému obrazu přispěla svou vlastní troškou, s pány pocházejícími z nejvyšších pozic stále více monopolizovaných ekonomik, gargantuovských a často predátorských finančních institucí, nadnárodních korporací chráněných státní mocí a s politickými figurami, které do značné míry reprezentují jejich zájmy.

Mezitím jen stěží mine den beze zpráv o zlověstných vědeckých objevech týkajících se postupující destrukce životního prostředí. Není příliš příjemné číst, že „ve středních zeměpisných šířkách severní polokoule rostou průměrné teploty tempem, které odpovídá posunu směrem na jih o 10 metrů každý den“, tempem „asi stokrát rychlejším než největší klimatická změna, kterou můžeme v geologických záznamech pozorovat“ – a možná dokonce tisíckrát rychlejší, podle jiné technické studie.⁴

Neméně ponurá je rostoucí hrozba jaderné války. Dobře informovaný bývalý tajemník ministerstva obrany William Perry považuje „dnes pravděpodobnost jaderné katastrofy za vyšší“ než během studené války, kdy se možnost úniku před nepředstavitelným neštěstím rovnala téměř zázraku. Mezitím největší mocnosti zarputile sledují své programy „národní nejistoty“, podle výstižného vyjádření dlouholetého analytika CIA Melvina Goodmana. Perry je také jedním z odborníků, kteří vyzvali prezidenta Obamu, aby „odmítl novou řízenou střelu

4 Ken Caldeira: Stop Emissions, *MIT Technology Review* 119, č. 1 (2016); *Current Pace of Environmental Change Is Unprecedented in Earth's History*, tisková zpráva, University of Bristol, 4. ledna 2016, též den publikováno na stránkách *Nature Geoscience*, www.bristol.ac.uk/news/2016.

s plochou dráhou letu“, jadernou zbraň s přesnějším naváděním na cíl a s nižší silou exploze, která by mohla vyvolat „omezenou jadernou válku“, rychle eskalující díky své dobře známé dynamice v naprostou katastrofu. Ještě horší je, že nové řízené střely existují jak v jaderných, tak v nejaderných variantách, takže „nepřítel může v případě útoku předpokládat tu horší variantu, zareagovat přehnaně a zahájit jadernou válku“. Existuje však jen málo důvodů, proč bychom měli očekávat, že této rady bude uposlechnuto, jelikož Pentagonem plánované navýšení jaderných zbrojních systémů v hodnotě tří bilionů dolarů postupuje rychle vpřed, zatímco menší mocnosti podnikají své vlastní kroky k Armagedonu.⁵

Zdá se mi, že výše uvedené poznámky načrtávají dostatečně zblízka obsazení hlavních postav. Následující kapitoly se snaží prozkoumat otázku, kdo vládne světu, jak tito vládci ve svém úsilí postupují a kam to všechno vede – a také jak mohou „základní populace“, abychom si vypůjčili užitečný výraz Thorsteina Veblena, doufat, že překonají moc obchodu a nacionalistické doktríny a budou, podle svých vlastních slov, „živé a schopné žít“.

Nezbývá mnoho času.

5 Julian Borger: Nuclear Weapons Risk Greater Than in Cold War, Says ExPentagon Chief, *Guardian*, 7. ledna 2016; William Broad – David Sanger: As U.S. Modernizes Nuclear Weapons, 'Smaller' Leaves Some Uneasy, *New York Times*, 12. ledna 2016.

KAPITOLA PRVNÍ

NAVRÁCENÁ ODPOVĚDNOST INTELEKTUÁLŮ

Dříve než se zamyslíme nad odpovědností intelektuálů, měli bychom si objasnit význam samotného pojmu intelektuál.

Termín „intelektuál“ se v moderním slova smyslu dostal do širšího povědomí v souvislosti s proslulým *Manifestem intelektuálů* z roku 1898. Jeho autoři, takzvaní dreyfusovci, byli inspirováni otevřeným dopisem, který napsal Emil Zola tehdejšímu francouzskému prezidentovi. Podobně jako Zola i oni kritizovali nespravedlivé obvinění dělostřeleckého důstojníka Alfreda Dreyfuse z vlastizrady a následující snahu francouzské armády celou záležitost zamést pod koberec. Postoj dreyfusovců dodnes v lidech vyvolává poněkud idealizovanou představu o intelektuálech, kteří hájí spravedlnost a chovají se statečně a zásadově při střetu s mocí. Ve své době však byli vnímáni odlišně. Co se týče akademických kruhů, dreyfusovci byli v menšině a tvrdě je odsuzovali zástupci hlavního proudu – zejména prominentní postavy patřící k „nesmrtelným osobnostem silně protidreyfusovsky naladěné Francouzské akademie věd“, jak píše sociolog Steven Lukes. Podle spisovatele, politika a předního Dreyfusova odpůrce Maurice Barrè-

se byli dreyfusovci pouze „anarchisté z přednáškových sálů“. Další z nesmrtelných osobností, Ferdinand Brunetière, tvrdil, že již samotné slovo „intelektuál“ je synonymem pro „ty nejméně excentriky naší doby – přesněji řečeno, pro samolibou povýšenost spisovatelů, vědců, profesorů a filologů, kteří zastávají role nadlidí“ a troufají si „považovat naše generály za hlupáky, společenské instituce za absurdní a naše tradice za nezdravé“.⁶

Kdo vlastně byli intelektuálové? Menšina inspirovaná Zolou (který byl odsouzený za pomluvy a nakonec odešel ze země)? Anebo nesmrtelné postavy Francouzské akademie věd? S touto otázkou se v té či oné podobě setkáváme napříč historií.

DVĚ SKUPINY INTELEKTUÁLŮ

Jednu z možných odpovědí přinesla první světová válka, kdy přední intelektuálové všech znepřátelených stran nadšeně hájili své domovské státy. Například v *Manifestu třiadevadesáti německých intelektuálů* významné osobnosti jedné z nejosvícenějších zemí světa vyzvali Západ, aby „v nás měl důvěru“. „Věřte, že povedeme tuto válku až do konce jako civilizovaný národ, pro který je dědictví Goetha, Beethovena a Kanta stejně posvátné jako jeho vlastní domovy a krby.“⁷ Jejich protějšky z nepřátelské strany intelektuální barikády se jim vyrovnaly v entuziasmu a nadto je předčily v sebechvále. V americkém magazínu *The New Republic* prohlásili, že „rozhodující práci na válečném poli odvedla ... skupina, která musí být pochopitelně, byť trochu nepřesně, označována jako intelektuálové“. Tito pokrokoví lidé věřili, že Spojené státy vstoupily do války „poté, co moudřejší členové naší společnosti vše co nejdůkladněji promysleli a dospěli ke konečnému morálnímu verdiktu“. Ve skutečnosti však jen podlehli výmyslům britského ministerstva informací, které se snažilo „ovlivňovat uvažování větší-

6 Steven Lukes: *Emile Durkheim. His Life and Work*, Palo Alto, CA: Stanford University Press 1973, s. 335.

7 *Manifesto of the Ninety-Three German Intellectuals to the Civilized World*, 1914, World War I Document Archive (online), www.gwpda.org.

nové populace“. Především se mu ale povedlo ovlivnit myšlení amerických pokrokových intelektuálů, kteří pomáhali vybičovat válečné nadšení v jinak dost pacifistické zemi.⁸ Například na filozofa Johna Deweyho učinila dojem skvělá „psychologicko-výchovná lekce“ války, jež dokázala, že lidské bytosti – přesněji řečeno „inteligentnější členové společnosti“ – mohou „vzít věci do vlastních rukou a rozvážně a chytře ... usilovat o dosažení stanovených cílů“. ⁹ (Trvalo jen pár let a Dewey se změnil z odpovědného intelektuála na „anarchistu z přednáškového sálu“, protože kritizoval „nesvobodný tisk“ a vyjádřil pochybnosti, „do jaké míry je možná intelektuální svoboda a společenská odpovědnost ve stávajícím ekonomickém systému“.)¹⁰

Samozřejmě, že ne každý se postavil do řady tak poslušně. Osobnosti jako Bertrand Russell, Eugene Debs, Rosa Luxemburgová či Karl Liebknecht skončily – podobně jako Zola – před soudem. Debs byl potrestán zvláště tvrdě – dostal deset let za to, že zpochybnil rozhodnutí prezidenta Wilsona vést „válku za demokracii a lidská práva“. Wilson odmítl udělit Debsovi amnestii dokonce i po skončení první světové války a obměkčit se nechal teprve jeho nástupce, prezident Harding. Jiní intelektuálové jako třeba Thorstein Veblen byli šikanováni, třebaže s nimi nebylo nakládáno tak přísně; Veblen přišel o místo v Úřadu pro kontrolu potravin poté, co zveřejnil zprávu o tom, že akutní nedostatek pracovních sil na venkově lze vyřešit tak, že prezident Wilson zastaví pronásledování pracujících z odborové organizace Průmysloví dělníci světa (Industrial Workers of the World). Publicista Randolph Bourne byl pro změnu vyhozen z progresivních časopisů poté, co kritizoval „ligu benevolentně imperialistických národů“ a jejich nadšené válečné úsilí.¹¹

Zvyk chválit a trestat je v dějinách dobře známý: ti, kteří stojí v řadě a slouží státní politice, se dočkají pochvaly od

8 Who Willed American Participation, *New Republic*, 14. dubna 1917, s. 308–310.

9 John Dewey: *The Middle Works of John Dewey, Vol. 11, 1899–1924: Journal Articles, Essays, and Miscellany Published in the 1918–1924 Period*, ed. Jo Ann Boydston, Carbondale: Southern Illinois University 1980, s. 81–82.

10 Tamtéž, s. 270.

11 Randolph Bourne: *Twilight of Idols, Seven Arts*, říjen 1917, s. 688–702.

intelektuálních elit, kdežto ti, kteří jsou neposlušní, obvykle čelí trestům.

V následujících letech přední akademici definovali obě kategorie intelektuálů ještě přímočařeji. Směšní excentrici se dnes nazývají „hodnotově orientovaní intelektuálové“ a představují „výzvu pro demokratickou vládu, která je přinejmenším potenciálně stejně vážná jako hrozba, kterou v minulosti pro demokracii představovaly aristokratické kliky, fašistická hnutí a komunistické strany“.

Tito nebezpeční tvorové se kromě jiných přečinů „věnují znevažování vládců a zpochybňování autorit“, a dokonce napadají instituce odpovědné za „indoktrinaci mládeže“. Někteří – jako výše zmíněný Bourne – klesnou tak „hluboko“, že zpochybňují ušlechtilé válečné cíle. O kritiku těchto darebáků, kteří napadají autority a zavedený řád, se pokusili také učenci z takzvané Trilaterální komise (z jejíž členů byla složena velká část administrativy prezidenta Jimmyho Cartera) ve studii *Krise demokracie*. V souladu s pokrokovými vzdělanci z první světové války rozšířili představu o „intelektuálech“ za obzor již zmíněného Ferdinanda Brunetièra a zahrnuli do ní i o něco lepší sortu: takzvané technokratické a politicky orientované intelektuály. To znamená odpovědné a seriózní myslitele, kteří jsou oddáni konstruktivní politické práci v rámci zavedených institucí a zajišťují indoktrinaci mladých lidí.¹²

Vzdělcům z Trilaterální komise dělal starosti především „demokratický exces“ v „problémových“ šedesátých letech. Určité skupiny populace, které byly za normálních okolností pasivní, totiž tehdy vstoupily do politické arény, aby bojovaly za své zájmy. Šlo o nejružnější menšiny, ženy, mladé a staré lidi, pracující..., jinými slovy o ty části společnosti, které se někdy označují termínem „zvláštní zájmy“. Tyto „zájmy“ měly být odlišné od zájmů těch, které Adam Smith nazval výrazem „pánové lidstva“. To znamená, že se měly lišit od zájmů tvůrců vládní politiky, kteří sledují takzvanou ničemnou maximu: „Vše pro nás a nic pro ostatní.“¹³ Role těchto „pánů“

12 Michael Crozier – Samuel P. Huntington – Joji Watanuke: *The Crisis of Democracy. Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*, New York: New York University Press 1975.

13 Adam Smith: *The Wealth of Nations*, New York: Bantam Classics 2003, s. 96.